

Bingöl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Bingol University
Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2
Yıl/Year: 2023, s. 199-217
DOI: 10.33399/biibfad.1320045
ISSN: 2651-3234/E-ISSN: 2651-3307
Bingöl/Türkiye

Makale Bilgisi /Article Info

Geliş/Received: 26/06/2023 Kabul/ Accepted: 20/12/2023

Türkiye Yerel Yönetim Sisteminde Geri Çağırma Hakkının Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Applicability of the Recall Mechanism in the Local Government System of Turkey

Sezgin SEZGİN*

Öz

Doğrudan demokrasinin artan nüfus nedeniyle uygulanmasının zorlaşması, halka ait olan egemenliğin belirlenen süre içerisinde seçilen temsilciler aracılığıyla kullanıldığı temsili demokrasiyi ortaya çıkarmıştır. Seçmenler, genel veya yerel seçimler aracılığıyla kendileri adına yönetim görevini çeşitli kişi ya da meclislere devretmektedir. Ancak seçilmişlerin görev süreleri boyunca 'seçmenler tarafından' denetlenebilmesi, bir sonraki seçimin beklenmesinin dışında pek de mümkün değildir. Seçilmişler ile seçmenler arasındaki ilişkiyi seçimden sonraki süreçte dikkate almak, seçilmişlerin seçmenler karşısındaki sorumluluğunu hatırlatarak bu bilinci canlı tutmak, seçilmişlerin yönetiminden memnun olmayan ya da seçim sürecinde verdikleri vaatleri gerçekleştir(e)meyen seçilmişlere karşı memnuniyetsizliğini göstermek isteyen seçmenler için çok sayıda ülkede geri çağırma (recall) olarak isimlendirilen bir uygulama geliştirilmiştir. Geri çağırma basit haliyle; seçmenlerin göreve getirmiş oldukları seçilmişleri, görev sürelerinin dolmasını beklemeden görevden alınmalarını sağlayan bir araç olarak tanımlanmaktadır. Geri çağırma hakkı, Türkiye'de çeşitli dönemlerde tartışılmış olsa da mevcut Anayasa ve kanunlarda yer almamasından ötürü uygulanabilir değildir. Bu çalışmanın amacı; geri çağırma hakkının Türkiye'de yerel yönetimlerden başlanmak üzere uygulanabilirliğini tartışmak, Türkiye'nin sahip olduğu yerel yönetim sistemi üzerinden gerçekleşmesi muhtemel olumlu ve olumsuz sonuçlar üzerinden bir analizde bulunmaktadır. Çalışma nitel yöntemle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geri çağırma, yerel yönetimler, denetim, katılım, hesap verebilirlik

JEL Kodları: R59

Abstract

The challenge of implementing direct democracy, driven by the increasing population, has resulted in representative democracy. In this system, the people's sovereignty is exercised through elected representatives within defined terms. Voters delegate the task of governing on their behalf to various persons or assemblies through general or local elections. However, it is hardly possible for the elected ones to be supervised by the 'voters' during their term of office, except in anticipation of the next election. An application called the right to recall (recall) has been developed in many countries of the world for voters who want to keep this consciousness alive by taking into account the relationship between the elected and the voters in the post-election process and reminding them of the responsibilities of the elected to the voters. In its basic form, the recall is a tool that enables voters to remove elected officials from office without waiting for their term of office to expire. Although the recall mechanism has been discussed in various periods in Turkey, it is not applicable due to the fact that it is not included in the current Constitution and laws. The aim of this study is to discuss the applicability of the recall mechanism in Turkey, starting with local governments, and to make an analysis on the positive and negative consequences that are likely to occur through the local government system that Turkey has. The study was conducted using a qualitative research method.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD, sezgin_sezgin@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6625-3997>

Keywords: Recall, local governments, audit, participation, accountability

JEL Codes: R59

1. GİRİŞ

Gerek merkezi düzeyde gerekse de yerel düzeyde seçilmiş kişiler ya da organlar, temsili demokrasi gereği seçmenlerden belirli bir dönem süresince görev yapmak için onay alırlar. Bu süre zarfında seçilmiş kişi ya da meclis üyeleri; seçmenler nezdinde meşruiyetini kaybettiğinde, seçmenlerin talep ve beklentilerini yerine getiremediklerinde, haklarında birtakım yolsuzluk vb. konularda kuvvetli karinelerin varlığı halinde seçmenlerin seçtiklerinden hesap sorma, onları denetleme hakkı genelde mevcut değildir. Klasik anlamda bilinen yöntem olan 'sandıkta hesap sorabilmek için' bir sonraki seçim dönemini beklemek gerekmektedir.

Seçilmiş kişi ya da organların yalnızca seçim süresince değil, seçildikten sonra da halkın beklentilerine karşı duyarlı olmasını sağlamak, her an hesap vermekle yükümlü oldukları bilincini canlı tutmak, belirli kişi ya da grupların değil halkın menfaatini savunmak ve en önemlisi seçildikten sonra bir sonraki seçim dönemine kadar 'dokunulmaz' oldukları düşüncesini ortadan kaldırmak amacıyla dünyanın pek çok ülkesinde 'geri çağırma hakkı' benimsenmiştir. Geri çağırma hakkını en özet haliyle; seçilmiş kişi ya da organların görev süresini tamamlamaları beklenmeksizin seçmenler tarafından görevden alınabilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

Geri çağırma hakkı, tüm dünyada tekdüze uygulanan bir yöntem değildir. Şüphesiz her ülkenin tarihsel, yönetsel, sosyo-ekonomik yapısı ve dolayısıyla demokrasiyi algılayış ve uygulayış biçimi birbirinden farklıdır. Kimi ülkelerde devlet başkanlarının da geri çağırılması mümkünken kimi ülkelerde milletvekilleri de geri çağırılabilir. Kimi ülkelerde ise belediye başkanları ve yerel yönetim meclis üyeleri de geri çağırılabilir. Geri çağırma girişiminin kim tarafından başlatılacağı, seçmenlerin ne kadarlık bir oranı tarafından imzalanacağı, seçmenlerin ne kadarının seçime katılması gerektiği ve yine seçmenlerin ne kadarının geri çağırmayı kabul etmesi gerektiği de ülkeden ülkeye hatta federal ülkelerde kendi içerisinde dahi değişebilmektedir. Dolayısıyla ifade edildiği gibi tek bir sistemden söz etmek mümkün değildir.

Türkiye'de ise geri çağırma hakkı, Anayasa ve yasalarda henüz tanımlanmış değildir. İçişleri Bakanı'nun görevden uzaklaştırması ya da Danıştay tarafından görevine son verilmesi dışında yerel yönetimlerin organlarının seçmenler tarafından görevden alınabilmeleri mümkün değildir. Yasal denetim (!) yargı mercileri tarafından işletilse de seçmenlerin seçtiklerinden memnun olmadıkları organlar üzerinde denetim kurma hakkı mevcut değildir. Bilindiği gibi yasal olarak suç olmasa da seçmenlerin talep ve beklentilerine cevap vermeyen, etik ve ahlaki olmayan, seçmenlerce rasyonel bulunmayan pek çok karar alınabilmektedir. Köy Kanunu Taslağı ve Onuncu Kalkınma Planı için hazırlanan Yerel Yönetimler İhtisas Raporu'nda zikredilmiş olsa da geri çağırma kamuoyu gündeminin dışında kalmıştır.

Bu çalışma; geri çağırma hakkının Türk yerel yönetim sisteminde uygulanabilirliğini Köy Kanunu Taslağı ve Yerel Yönetimler İhtisas Raporu üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla devlet başkanlarının ve parlamento üyelerinin geri çağırıldığı modeller, bu çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Çalışmada Türkiye için geri çağırma hakkının gerekli olup olmadığı, geri çağırmanın uygulanması halinde demokratik zeminde ortaya çıkması muhtemel sorunlar ve kazanımlar irdelenmiştir. Bu tartışmaların rasyonel bir zeminde yapılabilmesi için öncelikle geri çağırma kavramı, ilk ortaya çıkışı bağlamında ele alınmıştır. Daha sonra literatürde kavrama yönelik getirilen eleştiriler ve savunular değerlendirilmiştir. Dünyada yerel yönetimlerin organlarına yönelik geri çağırma hakkını benimseyen Almanya, Peru ve Polonya örnekleri incelenerek sistemin nasıl işlediği konusunda bir farkındalık oluşturulmuştur. Tüm bu anlatılar çerçevesinde de sonuç bölümünde Türkiye'ye yönelik bir tartışma yürütülmüştür.

2. GERİ ÇAĞIRMA HAKKI

Seçmenler ile seçilen kamu görevlileri arasındaki ilişki, seçim öncesi ve seçim sonrası süreçte farklılaşabilmektedir. Seçmenlerin memnun olmadıkları, kendi taleplerini yönetime yansıt(a)madıklarını düşündükleri, yasal olarak suç olmasa da yönetim ahlakı ve etiği ile bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunan seçilmiş kamu görevlileri üzerinde etkin bir denetimi çoğunlukla mümkün değildir. Seçmenler, seçtikleri yöneticilerden olan memnuniyetsizliklerini gösterebilmek için genellikle bir sonraki seçim sürecini beklemek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla sandıktan sandığa olarak ifade edilen, etkin olmayan ve vatandaşların sürece müdahil olmadıkları bir düzen varlığını devam ettirmektedir.

Günümüz demokratik sistemlerinde vatandaşların karar alma mekanizmalarına aktif katılımını artırabilmek amacıyla çeşitli araçlar geliştirilmiştir. Bu araçlardan bazıları; geri çağırma, meclis toplantılarına katılma, kamuoyu yoklaması, referandum, halk toplantıları, açık kapı politikası, yuvarlak masa toplantıları, danışma kurulları, yerel topluluk meclisleri, çevrimiçi forumlar, yerel kamu hizmetlerine gönüllü katılım, katılımcı bütçe, yurttaş girişimi, bilgilendirme hakkı, dava hakkı, dilekçe hakkı (Demir, 2008; Erdoğan, 2019: 237) ve kent konseyleri olarak sayılabilir.

Geri çağırma hakkının ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili farklı değerlendirmeler olsa da süreci Antik Yunan'a kadar götürmek mümkündür. Antik Yunan'daki bencil ve hırslı kamu yöneticilerinin ya da siyasetçilerin vatandaşların oyu ile sürgüne gönderilmesi, geri çağırmanın ilk örneği olarak gösterilmektedir (Çelik, 2005: 448). Ostrakismos adı verilen bu uygulamada öncelikle Atina meclisinde ostrakismosun yapılıp yapılmayacağına oylaması yapılırdı. Daha sonra vatandaşlar tarafından sürgün edilmesi istenilen yöneticilerin/siyasetçilerin isimleri yazılarak bu isimler kamuoyu önünde okunurdu. Nüfusla orantılı olarak ostrakismosa 6000'den fazla katılım varsa ismi en fazla yazılan yönetici/siyasetçi 10 yıl süreyle sürgüne gönderilirdi. 10 yılın ardından döndükten sonra hiçbir haktan mahrum bırakılmaksızın aynı kentte yaşamını sürdürebilirdi. Eğer katılım 6000'den az ise ismi yazılan yöneticilerden/siyasetçilerden hiçbiri sürgün edilmezdi (Erol, 2017: 65). Antik Yunan'ın ardından günümüz örneklerine benzer açıdan ilk geri çağırma hakkının ise 1850'de İsveç'te başladığı düşünülmektedir (Lijphart, 1996: 2000).

Geri çağırma hakkı en geniş tanımlamayla; *"seçimle işbaşına gelmiş bir kamu görevlisinin veya organın (meclis, kurul gibi) ya da yerel yönetim temsilcilerinin, seçilenlerden memnun olmayan belli orandaki seçmen tarafından mevcut görev süreleri dolmaksızın görevden uzaklaştırılmalarına imkân sağlayan istisnai bir seçim sistemidir"* (Zimmerman, 1962: 1). Merivaki'ye göre de (2016: 71) geri çağırma hakkı, *"seçmenlerin dönem sonundan önce seçilmiş bir yetkiliyi alıkoymasına veya görevden almasına izin veren bir dilekçe toplama sürecini"* ifade etmektedir.

Literatürde kavramla ilgili yapılan tanımlardan hareketle geri çağırma hakkını; seçilmiş kamu görevlileri ya da ilgili organların kendilerinden memnun olmayan seçmenlerin yasalarda öngörülen belirli bir oranı tarafından başlatılan süreç neticesinde henüz görev süreleri tamamlanmaksızın görevden uzaklaştırılmalarına olanak sağlayan ve vatandaşların siyasete daha aktif katılımını teşvik ederek her an hesap sorabileceği düşüncesini canlı tutan bir doğrudan demokrasi aracı olarak ifade edebiliriz.

Eski ABD Başkanı Woodrow Wilson, geri çağırma hakkını *"kapı arkasındaki silah (the gun behind the door)"* olarak tarif etmiştir. Geri çağırma hakkının böyle bir özelliği; kullanımından öte var olmasının dahi seçilmiş kişiler üzerinde bir tehdit olarak algılanmasına neden olabilir. Bu tür bir tehdit karşısında seçilmiş kişiler, seçmenlerin talep ve beklentilerine daha duyarlı olacaklar, karışmaları muhtemel yolsuzluk ya da usulsüzlük eylemlerine karşı daha çekingen davranabileceklerdir (Feiock ve Yang, 2005: 13). Akçagündüz'e göre de (2021) geri çağırma uygulaması, 'emniyet sibobuna' benzetilmektedir. Böyle bir hakkın var oluşu, seçilmişlerin seçim sonrası süreçte halkı göz ardı etmelerini önleyecektir. Seçim sonrasında halk ile muhatap olmaktan uzak duran, her an denetim altında olduğu bilincinden uzaklaşan seçilmiş ya da atanmış kamu

görevlileri ile halk arasındaki denge, geri çağırma uygulamaları ile sağlanabilir. Dolayısıyla geri çağırma uygulamalarını, kamu yönetiminde denetimi sağlamaya yönelik önemli araçlar arasında saymak mümkündür.

Twomey (2011) geri çağırma hakkı için iki farklı gerekçenin olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki; seçilmişlerin yalnızca seçmenlerin temsilcisi oldukları ve seçmenlerinin iradesine uygun bir şekilde kararlarını almaları gerektiği teorisine dayanır. İkincisi ise ilkinin göre daha pratik bir gerekçeye dayanmaktadır. Seçilmişlerin belirli bir görev süresi olduğu kabul edilerek yozlaşmış, beceriksiz veya tembel bir yönetimin yetkilerini geri alacak bir mekanizmaya olan inançtır.

Geri çağırma hakkını; kendi çıkarını halkın çıkarının önüne koyan, halkın talep ve beklentilerine cevap vermeyen veya yetersiz kalan, birtakım yolsuzluklara veya usulsüzlüklere bulaşmış seçilmişlere karşı duyulan rahatsızlığın pratikteki uygulaması olarak görmek mümkündür. Yine geri çağırma hakkı; temsili demokrasilerin seçmenlerin seçtikleri kişi ya da organlar üzerindeki denetim hakkını yalnızca seçimden seçime gerçekleştirebiliyor oluşuna duyulan bir tepkinin ürünüdür. Bu uygulama sayesinde seçmenler, seçtikleri kişi ya da organlara bir seçim dönemi boyunca katlanmak zorunda kalmamaktadır. Dolayısıyla seçmenlere kendilerinde hayal kırıklığı yaratmış bir temsilci ya da organdan bir sonraki seçim dönemini beklemeden kurtulma olanağı tanıyarak temsili demokrasiyi daha 'temsili' ve daha katılımcı demokrasi haline getirir (Erol, 2019: 54).

Geri çağırma süreci, kimi bilim insanlarına göre iki, kimi bilim insanlarına göre ise üç aşamadan oluşmaktadır. Çelik'e göre (2005) geri çağırma süreci iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamayı halk oylaması gerçekleşene kadar geline süreç oluşturmaktadır. Bu süreçte dilekçenin imzalanması ve yetkili kişi ya da mercilerce uygun görülmesi gerekmektedir. İkinci aşama ise halk oylamasının yapılmasından sonraki süreçtir. Halk oylamasında belediye başkanı veya diğer seçilmişlerin görevden almaya ilişkin ne ile itham edildiği dilekçede belirtilir. Söz konusu dilekçe, son seçimde oy kullanan seçmenler arasında dolaştırılarak onlara imzalatılır. Yeterli imzaya ulaşamadıysa imzaların tamamlanabilmesi için belirli bir süre daha verilebilir. Yeterli imzaya ulaşılmışsa ve belediye başkanı veya görevden alınmak istenen diğer organlar istifa etmediyse halk oylaması için bir gün belirlenerek süreç başlatılır.

Altunışık'a göre ise (2021) geri çağırma süreci hazırlık, uygulama ve sonuç olmak üzere 3 aşamadan oluşmaktadır. Başvuru dilekçesinin hazırlanıp gerekli şartlar sağlandıktan sonra başvurunun yetkili makam tarafından kabul edilmesi ilk aşamayı yani hazırlık aşamasını oluşturmaktadır. Dilekçe kabul edildikten sonra kanunda belirtilen orandaki seçmenin imzasının toplanması ve toplanan imzaların yetkili makam tarafından değerlendirilmesi ikinci yani uygulama aşamasını oluşturmaktadır. Son aşama ise seçim aşamasıdır, seçim sonucunda geri çağırma tabi tutulan kamu görevlisinin görevine devam edip etmeyeceğinin, etmeyeceğine hükmedildiyse de yerine kimin seçileceğinin belirlendiği aşamadır.

Geri çağırma uygulaması, seçmenlerin bu uygulamanın hangi aşamasında söz sahibi olduğuna bakılarak ikiye ayrılmaktadır: doğrudan geri çağırma ve dolaylı geri çağırma. Geri çağırma uygulamasını başlatmada da sonlandırmada da seçmenlerin iradesinin geçerli kabul edildiği model, doğrudan geri çağırma veya tam geri çağırma olarak ifade edilmektedir. Doğrudan geri çağırma, genellikle yasalarda öngörülen seçmen çoğunluğunun imzasını barındıran dilekçenin yetkili mercilere sunulmasıyla başlamaktadır. Geçerli imza sayısı yeterli ise geri çağırma seçimine gidilebilmektedir. Sürecin sadece kamu organları tarafından başlatılıp son kararın seçmenler tarafından verildiği uygulama ise dolaylı geri çağırma veya karma geri çağırma olarak ifade edilmektedir. Örneğin bir belediye başkanı geri çağırılacaksa ilgili belediye meclisinin belirli çoğunluğunun süreci başlatması gerekir. Dolaylı geri çağırmada seçmenler, kendileri harekete geçerek süreci başlatamazlar ancak kararın alınmasının ardından kamu görevlisinin görevden alınıp alınmayacağı ile ilgili son karar seçmene aittir (Qvortrup, 2005: 77-78; Erol, 2019: 48).

Geri çağırma uygulamaları ülkeden ülkeye hatta federal sistemle yönetilen birçok ülkede ülke içerisinde farklı eyaletlerde değişik biçimlerde uygulanmaktadır. Bazı ülkelerde geri çağırma

hakkı, seçilen tüm yetkililere karşı kullanılabiliriyorken bazı ülkelerde ise yalnızca milletvekillerine karşı kullanılabilen, bazı ülkelerde ise yalnızca yerel demokrasinin güçlendirilmesi amacıyla seçilmiş yerel organlara karşı kullanılmaktadır. Bu çalışmada geri çağırma hakkı, yerel yönetimler düzeyinde gerçekleştirilen uygulamalar üzerinden ele alınacak olup ülkelerin merkezi idarelerine seçilmiş kişi ya da organlara karşı yapılan geri çağırma modelleri çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır.

3. GERİ ÇAĞIRMA HAKKINA YÖNELİK SAVUNULAR VE ELEŞTİRİLER

Demokrasi türleri içerisinde yer alan hem doğrudan demokrasi ve onun uygulama araçları hem de temsili demokrasi ve onun uygulama araçları içerisinde pek çok avantaj ve dezavantajı barındırmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında doğrudan demokrasinin bir aracı olarak kabul edilen geri çağırma hakkının da ortaya çıkmış ya da çıkması muhtemel çok sayıda eksikliği ve yine etkileri görülmüş çok sayıda demokrasiye katkısı mevcuttur. Özetle geri çağırma hakkı; literatürde uygulamayı savunanlar ve eleştirenler tarafından farklı şekillerde ele alınmaktadır.

3.1. Geri Çağırma Hakkını Savunanlar Açısından Bir Değerlendirme

Geri çağırma uygulaması, seçilmişlerin halk tarafından 'sürekli' denetimini sağlar. Seçilmişlerin kullandıkları yetkinin asıl sahibi her zaman halktır. Halk, seçilenler üzerindeki denetimlerini geri çağırmanın olmadığı sistemlerde yalnızca seçimden seçime kullanabilmektedir. İki seçim arası süreçte, seçilmişler seçmenlerine verdikleri vaatleri yerine getirmediklerinde ve meşruiyetlerini yitirdiklerinde eğer yasaların dışına çıkıp bir suç işlememişlerse görevden alınmaları mümkün değildir. Dolayısıyla seçmenler, seçtikleri kişilerden hesap sorabilmek için bir sonraki seçimi beklemek zorundadır. Ancak geri çağırma uygulamasının olduğu sistemlerde seçmenlerin seçilmişleri denetlemeleri ve hesap sorabilmeleri her zaman mümkündür (Pack, 2008: 67).

Temsili demokrasiye yöneltilen önemli eleştirilerden biri, zengin ve nüfuzlu kişilerin seçilmişler üzerinde baskı kurarak kararları etkilediği düşüncesidir. Bu kişilerin maddi ve manevi açıdan desteklerini arkalarına alarak seçilmiş kişiler, halkın değil kendisini o makama getirmiş kişilerin taleplerini gerçekleştirme eğiliminde olacaklardır. Oysa geri çağırma uygulaması, bu tür çarpık ilişki sistemine de karşı çıkmaktadır. Seçmenlerin talepleri yerine gelmediğinde başlatmaları muhtemel geri çağırma uygulaması, seçilmişlerin nüfuzlu kişilerin değil, geniş halk kitlelerinin taleplerine daha duyarlı olmalarını sağlayacaktır (Bowler, 2004: 201).

Geri çağırma uygulamaları, toplumlarda seçilmişlere karşı birikmiş öfke ve kırgınlıkların demokratik bir şekilde gösterilmesini sağlamaktadır. Demokrasilerin gereği, hiçbir seçilmiş, toplumda yer alan farklı çıkar gruplarının tamamının taleplerini gerçekleştirme imkânı bulamaz. Hal böyle olunca da belirli kesimler mevcut sistemden kazanç sağlarken belirli kesimler ise sistemin değişmesini arzularlar. Bu durumun toplumda yaratacağı huzursuzluk ve memnuniyetsizlik karşısında belirli toplum kesimleri, geri çağırma uygulamasını kullanarak bu huzursuzluğu azaltabilirler ya da kullanmasalar bile en azından geri çağırma uygulaması imkânının varlığı kitlelerin öfke biriktirmelerinin önünde bir tampon mekanizma işlevi görebilir (Kaufmann, Büchi ve Braun, 2010: 88).

Geri çağırma uygulaması, demokrasilerde arzu edilen aktif vatandaş bilincini geliştirerek, seçmenlerin siyasi katılımına olanak sağlar. Birçok ülkede seçimlere katılım oranı oldukça düşük kalmaktadır, bunun önemli nedenlerinden biri de seçmenlerin siyasete olan ilgisizlikleridir. Aynı zamanda sadece sandıktan sandığa oy verme biçiminde yönetime katılımlar, seçimlere olan ilgiyi düşürmektedir. Geri çağırma uygulamasının varlığı, vatandaşların seçtikleri kişiyi -belirli şartlar sağlandıktan sonra- her an görevden alabilecek imkânları olmasından dolayı siyasete katabilmektedir. Oylarının çok da değerli olmadığını düşünen seçmenler, kendi oyları ile bir kişiyi seçebildikleri gibi görevden de alabileceklerini gördüklerinde siyasi ilgilerinin daha da artabileceği beklenmektedir (Cronin, 1989: 134).

Geri çağırma hakkının sadece varlığı dahi seçimle göreve gelmiş kamu görevlilerinin her an hesap verebilir olmasını sağlamakta, halkın faydasına olacak şekilde kamu yararını ön plâna almalarını gerekli kılmakta, çeşitli yolsuzluklara, usulsüzlüklere ve kayırmacılıklara karşı uzak durmalarını dayatmakta, görevlerinde başarısız olan veya seçmenlerle arasındaki ilişki kaybolan yozlaşmış siyasetçilerin görevden görev süreleri bitmeksizin alınmalarının önünü açmaktadır. (Bird ve Frances, 1930: 93). Bu sayede siyasetteki 'güç' dengesi, seçimlerin ardından tekdüze bir şekilde siyasilere geçmemiş olmakta, seçmenler seçtikleri siyasilere 'onları görevden alma' hakkı karşılığında siyasi gücü frenlemiş olmaktadır.

Geri çağırma hakkını destekleyenler, 'bu kamu görevlileri kendileri için tatmin edici olmayı bıraktıklarında halkın kamu görevlilerini işten çıkarmasının garantili bir hakkı olduğunu" savunmaktadır (Persily 1997, 14). Bu açıdan bakıldığında geri çağırma hakkı; kişisel ikbali için seçimlere girmiş ve kazanarak yönetme hakkını elde etmiş kişilere, halk nezdinde meşruiyetini kaybetmiş ve seçmenlerde karşılığı azalmış kişilere, görevin kendisine verdiği yetki ve sorumlulukları kamu için değil, farklı kişi ve gruplar için kullanan kişilere, hakkında herhangi bir ahlaki ya da kanuni suç olmaksızın yönetme bilgi ve becerisi, kapasitesi olmadığı göreve geldikten sonra anlaşılacak kişilere karşı seçmenlerin elinde bulunması gereken bir 'hak' olarak nitelendirilmiştir.

Geri çağırma hakkının varlığının demokrasiye kazandıracak çok sayıda avantaj vardır. Bunlar (Aslan, 2020: 182-183):

- Seçilmiş kişiler, seçmenlerce doğrudan ve tüm görev süresi boyunca denetlenebilmektedir.
- Seçilmiş kişiler, seçim döneminde kendisine destek olmuş nüfuzlu kişiler ya da çıkar gruplarının değil, kamunun faydasına olacak hizmetleri gerçekleştirmeye çalışırlar.
- Birkaç dönem veya uzun görev süresinden kaynaklı problemlerin çözümüne katkı sağlar.
- Seçilmiş kişilere karşı toplumda oluşan huzursuzluk ve öfke birikmesinin önünde hafifletici bir işlev görür.
- Vatandaşların seçimden seçime hatırladıkları siyasi bilinç düşüncesini diri tutarak vatandaşları pasif konumdan aktif konuma geçirir.
- Seçilmiş kişiler, halkın talep ve beklentilerine daha duyarlı hareket etmek zorundadır.

3.2. Geri Çağırma Hakkını Eleştirenler Açısından Bir Değerlendirme

Geri çağırma hakkı, potansiyel faydalarının yanında ortaya çıkmış ya da çıkması muhtemel çeşitli riskleri de barındırmaktadır. Öncelikle geri çağırma hakkı, mevzuatta tam anlamıyla tanımlanmamışsa veya tanımlansa bile nasıl kullanılacağına dair politik süreç inşa edilmemişse Wilson'ın bahsettiği (Feiock ve Yang, 2005: 13) kapı arkasındaki silah, hatalı veya yanlış biçimde defalarca kullanılan bir araca dönüşür. Dolayısıyla geri çağırma ile ilgili sürecin başlangıcından bitişine kadarki tüm aşamalar açık ve detaylı bir şekilde belirtilmelidir. Ayrıca geri çağırma uygulamaları, yönetsel gücün dengesizleştirilmesi ve seçilmişlerin her an görevden alınma tehlikeleri nedeniyle uzun vadeli projelerin hazırlanması önünde bir tehdit olarak görülebilir (Andreu, Jametti and Karakamisheva, 2019: 19-20).

Geri çağırma uygulaması, liyakat sahibi kişilerin görev almalarında isteksizliğe neden olabilir. Bu uygulamayı eleştirenlere göre; geri çağırma bir nevi kişileri yıldırmanın hukuki bir aracıdır. Geri çağırma iyi kurgulanmadığı zaman bir siyasinin ya da kamu görevlisinin rakipleri tarafından onun itibarını sarsmak, zayıflatmak veya yıpratmak amacıyla kullanılmaya elverişlidir. Böyle durumlarda kamuoyunda bilinen liyakat sahibi insanların saygınlıklarının daima tehdit altında olacağı gerçeği, onların belirli görevlere talip olmasını zorlaştırır. Başlatılan bir geri çağırma uygulaması başarıya ulaşmasa dahi kişilerin saygınlığı zedeleneceğinden üst düzey görevlere talip olma isteğini zedeler (Zimmerman, 1962: 121).

Mevzuatta iyi kurgulanmamış, nasıl işletileceği yeterince iyi tespit edilememiş veya politik ayrışmanın yüksek olduğu ülkelerde geri çağırma faydadan çok zarar getirebilir. Çok sık yapılan geri çağırma uygulamaları, özellikle yerelde siyasi parçalanmayı da beraberinde getirir. Birçok

durumda geri çağırma, siyasi grupları arasındaki siyasi rekabetin bir aracı haline gelmektedir. Temsili demokrasi sistemindeki arızaları gidermek bir yana toplumdaki tansiyonu daha da artırabilir. Ayrıca geri çağırılmış seçilmiş de kendi seçmenlerini örgütleyerek aynı süreci kazanan kişi için başlatabilir (Jones, 1912: 21). Siyasi ayrışmanın/kamplaşmanın yüksek olduğu ülkelerde, bölgelerde veya yerel yönetimlerde seçimi kaybeden aktörler kendileri veya kaybeden grupları yanlarına alarak geri çağırma sürecini başlatabilmektedir.

Geri çağırma uygulaması, seçilmiş ancak siyasi desteği zayıf olan adaylara karşı kolaylıkla kullanılabilir. Örneğin %30'larda bir oy alarak seçilmiş bir belediye başkanı karşısında siyasi rakipleri -ki yaklaşık %70'lik bir bloğu temsil etmektedir- kolaylıkla geri çağırma hakkını işletmeye girişebilirler. Peru'da 2012'de yapılan bir geri çağırma uygulamasının destekçilerinin yaklaşık %22'sinin doğrudan önceki seçimlerde kaybeden adaylar olduğu görülmüştür. Önceki seçimlerde kaybeden adayları ve ortaklarını (kendi adlarına hareket eden kişileri) dâhil ederek bu rakamın daha da artması beklenmektedir. Ayrıca seçilmiş ancak partisi zayıflamış bir belediye başkanı açısından da geri çağırma 'kılıcı' her zaman bulunmaktadır (Welp, 2015: 12). Seçildiği dönemde partisi iktidar olan bir belediye başkanı, görev süresi devam ederken partisi iktidarı kaybettiğinde, baraj altı kaldığında veya partisi çeşitli gerekçelerle kapatıldığında yereldeki desteğini de belirli bir miktar ki bazen tamamen kaybetmiş olacaktır. Bu kişiler için geri çağırmanın başlatılabilmesi ve görevden alınabilmesi çok daha kolaydır.

Geri çağırma uygulaması, seçilmişlerin alacakları kararları özgür bir şekilde almalarına engeldir. Geri çağırmanın olmadığı bir sistemde seçilmiş kişi, kendi yönetimi ve kurum organları aracılığıyla elindeki bütçenin imkân verdiği ölçüde politikalarını uygular. Ancak geri çağırma olduğunda seçilmiş kişi, kararlarını tam anlamıyla özgür bir şekilde alıp uygulayamaz ve seçmenlerin baskısı altında kalır. Bu yönelim, seçilmiş kişinin koltuğunu koruma refleksinden kaynaklanmaktadır. Almak istediği karar seçmenlerin yararına olacak olsa dahi seçmen tepkisinden kaçmak isteyen ve yeniden seçilme endişesi duyan bir kişi, gereksiz risk almayıp belki yanlış dahi olsa seçmenlerin tercihlerini uygulama eğiliminde olabilir (Cronin, 1989: 136).

Pitkin (2004) temsil kavramını, temsilci ile seçmen arasındaki ideal ilişkinin nasıl olması gerektiği üzerinden kurgulamaktadır. Bu konuda Hobbes'un ifade ettiği gibi temsilcinin seçildikten sonra alacağı kararlarda özgür olması gerektiğini savunur. Ancak bu durum, geri çağırmanın uygulandığı sistemlerde aksini gösterebilmektedir.

Örneğin toplu taşımayı ucuzlatacağını vaat ederek seçilmiş bir belediye başkanı düşünelim. Pandemi sürecinde toplu taşıma araçlarının boş bir şekilde seferlere çıktığını ve akaryakıt fiyatlarının da yükseldiğini göz önüne aldığımızda kamu zararı oluşmaması için toplu taşımaya belirli zamların yapılması kaçınılmaz olacaktır. Ancak rasyonellikten uzaklaşıp yalnızca seçmenlerine 'şirin' görünmek isteyen bir belediye başkanı, tekrar seçilebilmek için yanlış dahi olsa bu şekilde bir kararı pekâlâ alabilir.

Geri çağırma uygulamalarının başlangıcında ve eğer seçime gidilirse seçmenlerin ne kadarının katılımının sağlanması konusunda standart bir uygulama yoktur. Ülkelerin üniter yapılarına, yönetsel tarihlerine ve sosyo-ekonomik durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Ancak her ülke özelinde, belirtilen sayılarda dengenin tutturulamaması çeşitli sorunlara neden olabilir. Geri çağırma uygulamasını başlatma oranının düşük tutulması, sık sık geri çağırma girişimleri ile temsili demokrasiyi baltalayabilir. Bununla birlikte, sürecin kullanımını aşırı derecede zorlaştırmak, yani oranı yüksek tutmak vatandaşların temsilcileri üzerinde kontrol sahibi olmaları için bir araç olarak etkinliğini sınırlayabilir (Beramendi vd., 2008: 199).

Geri çağırma hakkının varlığının çeşitli dezavantajları vardır. Bunlar (Aslan, 2020: 181-181):

- Temsili demokrasinin doğasına aykırıdır, dolayısıyla temsili demokrasinin işleyişinde çeşitli arızalara neden olabilir.
- Kendi alanında uzman kişiler, birtakım siyasi görevlere talip olma konusunda isteksizlik yaşayabilirler.
- Seçilenlerin kararlarını özgürce alabilecekleri tartışmalı hale gelmiş olur. Seçmenlerin memnun olacakları kararları mı alacakları yoksa özgür iradeleri ile mi karar alacakları belirsizleşir.
- Politize olmuş toplumlar, daha fazla kutuplaşarak siyasi tansiyon artabilir.
- Bir seçim dönemi içerisinde birden fazla yönetim kademesinde uygulanması halinde bütçeye ekstra yük getirebilir.
- Bilinç düzeyi çok yüksek olmayan seçmenler, ağır bir sorumluluk altında kalabilir.
- Seçim döneminde yarışılan rakip siyasi aktörlerce kullanılabilen, kötü niyetli ve istismara açık bir uygulamadır.

4. DÜNYADA GERİ ÇAĞIRMA UYGULAMALARI

Geri çağırma hakkı, dünya üzerinde tekdüze uygulanan bir doğrudan demokrasi aracı değildir. Ülkeler arasında farklılık gösterebildiği gibi federal sistemle yönetilen ülkelerde ülkenin çeşitli eyaletleri arasında da farklılık gösterebilmektedir. Aynı zamanda geri çağırma hakkının ülkelerin hangi kademesindeki seçilmişler için uygulanacağı da farklılık göstermektedir. Dolayısıyla tüm bu farklılıklar dikkate alınarak bu çalışmada yalnızca yerel düzeyde geri çağırma hakkının uygulandığı ülkeler olan Peru, Almanya ve Polonya örnekleri detaylı incelenmiştir. Peru, siyasi kutuplaşmanın Türkiye'ye benzer biçimde fazla olması; Polonya ve Almanya ise uygulamanın başarılı bir şekilde işletilmesinden kaynaklı seçilmiştir. Ayrıca hangi durumlarda geri çağırma hakkının işletildiğini gösterebilmek için bazı geri çağırma uygulama örneklerine de yer verilmiştir.

Dünyada geri çağırma hakkının uygulanış biçimi, ülkelere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Venezüella, Bolivya, Kolombiya, Tayvan ve Ekvator gibi ülkelerde geri çağırma hakkı, seçilmiş tüm kamu görevlilerine karşı kullanılabilir. Kırgızistan, Panama, Nijerya, Uganda, Etiyopya, Liberya, Kiribati ve Palau gibi ülkelerde ise yalnızca parlamento üyelerine karşı kullanılabilir (Andreu, Jametti and Karakamisheva, 2019: 8). Peru, Almanya, Polonya, Japonya, Hırvatistan, Güney Kore, Kanada, Slovakya, Filipinler, ABD ve Avusturya gibi ülkelerde yerel düzeyde uygulanmaktadır. Belarus ve İngiltere'de ise yalnızca parlamento üyeleri geri çağırılabilir (Erol, 2019: 60; Jovanovska, 2019: 11).

Geri çağırmanın en geniş haliyle uygulandığı ülke Venezüella'dır. Tam geri çağırmanın uygulandığı tek ülke olan Venezüella'da devlet başkanı dahil olmak üzere seçilmiş tüm yetkililer geri çağırılabilir. Venezüella'da Cumhurbaşkanı'na karşı 2004'te 2,4 milyon vatandaş tarafından başlatılan geri çağırma girişimi, geri çağırma hakkının üst düzeyde kullanılmasının en belirgin örneklerinden biri olmaya devam etmektedir. Bu girişimde, seçmenlerin %40,6'sı geri çağırmayı desteklemiş ve başkan görevde kalmıştır (Beramendi vd., 2008: 110).

Tablo 1: Geri Çağırma Hakkının Uygulandığı Ülkeler

Ülkeler				
Almanya	ABD	İsviçre	Slovakya	Liberya
Filipinler	Arjantin	Ukrayna	Küba	Etiyopya
Romanya	İngiltere	Hırvatistan	Venezüella	Güney Kore
Japonya	Tayvan	Bolivya	İspanya	Panama
Estonya	İtalya	Kosta Rika	Slovenya	Kırgızistan
Rusya	Ekvator	Kolombiya	Türkmenistan	Senegal
Avusturya	İzlanda	Uganda	İsveç	Palau
Hollanda	Finlandiya	Portekiz	Kanada	Kribati
Belçika	Bulgaristan	Lüksemburg	Nijerya	Peru
Polonya	Liechtenstein	Gürcistan	Makedonya	Nijer

Kaynak: (Erdoğan, 2020: 358).

Tablo 1’de görüldüğü gibi geri çağırma hakkı, dünyanın çok farklı bölgelerinde geçerliliğini korumaktadır. Uygulama, Avrupa’dan Asya’ya, Afrika’dan Amerika’ya kadar neredeyse tüm dünya geneline yayılmış durumdadır.

4.1. Peru’da Geri Çağırma Hakkı

Peru’da belediye başkanları, dört yıllığına basit çoğunlukla seçilmektedir. Görev süreleri bitmeksizin geri çağrılmaları mümkündür. Seçim kütüğüne kayıtlı seçmenlerin ¼’ünden fazlasının geri çağırma dilekçesini imzalaması ve 400.000 seçmenin imzaladığı bir geri çağırma dilekçesinin varlığı halinde geri çağırma süreci başlatılabilmektedir. Dilekçelere atılacak imzalar, kit seçim aracı olarak da bilinen standart bir form kullanılarak alınmaktadır (Welp, 2015: 14-15).

Geri çağırma sürecini başlatan dilekçelerde herhangi bir eksikliğin olmadığı saptandıktan sonra, ulusal seçim mahkemesi tarafından geri çağırma seçimlerinin başlayacağına dair bir duyuru yapılmaktadır. Seçilmiş bir kişinin görev süresi dolmadan görevden alınabilmesi için kayıtlı seçmenlerin %50’den fazlasının geri çağırmaya destek vermesi gerekmektedir. Aynı zamanda geri çağırma seçiminin sonucunun geçerli kabul edilebilmesi için de kayıtlı seçmenlerin en az %50’sinin seçime katılması gerekmektedir (Camacho, 2018: 4).

1997-2013 arası dönemde 1645 belediyeden 747 tanesinde geri çağırma uygulaması işletilmiştir. Bu sayı, Peru’daki tüm belediyelerin yaklaşık %45’ine tekabül etmektedir. Yani 16 yıllık periyotta Peru’daki yaklaşık her iki belediyeden birine karşı geri çağırma sürecinin işletildiğini söylemek mümkündür. Sadece 1997-2013 yılları arası dikkate alındığında Peru, dünyada geri çağırma uygulamasını en fazla işleten ülkedir. Peru’yu ABD ve Polonya izlemektedir. Peru’da yapılan bir araştırma; Peruluların üçte birinden fazlasının geri çağırma uygulamalarını desteklediğini ve siyasi kontrolü halkın elinde tutmak için geri çağırma hakkını bir araç olarak gördüğünü ifade etmektedir (Welp, 2015: 1-2).

4.2. Almanya’da Geri Çağırma Hakkı

Almanya’da yerel yönetim temsilcilerinin görevlerinden geri çağırılabilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Almanya’da geri çağırma uygulaması; federal düzeyde değil, eyaletler düzeyinde uygulanmaktadır. Ayrıca tüm eyaletlerde de geri çağırma hakkı mevcut değildir. Eyaletlerin bazıları geri çağırma hakkına anayasalarında yer vermişlerdir, dolayısıyla geri çağırma hakkının nasıl kullanılacağına dair eyaletler arasında farklılık söz konusudur (Erol, 2019: 60).

Almanya’nın toplam 16 eyaletinin 11’inde belediye başkanlarına karşı geri çağırma hakkı kullanılabilir. Eyaletlerin önemli bir kısmında geri çağırma yöntemi olarak karma sistem benimsenmiştir. Örneğin geri çağırma sürecinin yerel meclisler tarafından verilecek nitelikli

çoğunluk kararıyla başlatılması mümkündür (Wollmann, 2002: 16). Brandenburg, Sachsen, Schleswig-Holstein ve Kuzey Ren Vestfaly'da yalnızca belediye başkanlarına yönelik geri çağırma hakkı kullanılabilir (Andreu, Jametti and Karakamisheva, 2019: 9). Karma geri çağırma hakkının uygulandığı yerlerde ilgili meclislerin nitelikli çoğunluğuyla başlatılan geri çağırma oylamasına katılanların sayısı, toplam yerel seçimlere katılanların 1/4'ünden az olamayacağı karara bağlanmıştır (Aslan, 2018: 62).

Söz konusu dört eyalette geri çağırma uygulamasının başlatılabilmesi için gereken asgari imza oranı %15 ile %33.3 arasında değişmektedir. Almanya'daki tüm eyaletlerde geri çağırma ile ilgili son karar, ilgili seçmenler tarafından verilmektedir. Seçilmiş bir kişi hakkında başlatılan geri çağırma seçimi sonucunda kişinin görevden alınabilmesi için; geri çağırma kabul eden oyların red veren oylardan sayıca fazla olması yetmemektedir. Ayrıca geri çağırma kabul eden oyların sayısının ilgili belediyeye kayıtlı seçmenlerin de belirli yüzdesini geçmiş olması gerekmektedir. Söz konusu oran, eyaletlere göre %25 ile %50 arasında değişkenlik göstermektedir (Wollmann, 2014: 334-335).

4.3. Polonya'da Geri Çağırma Hakkı

Polonya'da 1977 Anayasası ile birlikte geri çağırma hakkı tanımlanmıştır. Anayasanın 170. maddesi, Polonya'da yalnızca yerel yönetimlerde geri çağırma hakkının olabileceğini düzenlemektedir. İlgili madde gereği hem belediye meclisleri hem de belediye başkanları geri çağırılabilir. Belediye meclislerinin geri çağırılması seçmenler tarafından başlatılabilirken belediye başkanlarının geri çağırılması hem seçmenler hem de belediye meclisleri tarafından başlatılabilir (Piasecki, 2011: 126). Dolayısıyla hem doğrudan geri çağırmanın hem de karma geri çağırmanın aynı anda uygulandığını söylemek mümkündür.

Geri çağırılacak kişi ya da organın göreve başlangıcının üzerinden 10 ay geçmeksizin ve aynı şekilde görev süresinin dolmasına 8 aydan kısa bir süre kaldığında artık geri çağırma hakkı işletilemez. Aynı zamanda başlatılan bir geri çağırma girişimi başarısızlıkla sonuçlanırsa; geri çağırma seçiminin ardından en az 10 ay geçmeden yeni bir geri çağırma girişimi başlatılamaz (Piasecki, 2011).

Seçmenler tarafından başlatılan geri çağırma girişiminde, başvurudan sonra 60 gün içerisinde ilgili yerel yönetim bölgesine kayıtlı seçmenlerin en az 1/10'unun imzasını içeren dilekçe ilgili seçim komisyonuna sunulmak zorundadır. İlgili seçim komisyonu, gerekli imzaların toplandığını ve geri çağırma girişimi dilekçesinin usule uygun olduğunu 30 gün içerisinde denetleyerek yasalara uygun bir başvuru gerçekleşmişse seçim kararı alır, yasalara herhangi bir aykırılık tespit etmişse başvuruyu reddeder (Piasecki, 2011).

Geri çağırma girişiminin başarıya ulaşabilmesi için ilgili yerel yönetimde yapılan son seçimlerde seçime katılan seçmenlerin en az 3/5'i oranında bir katılımın gerçekleşmesi gerekir. Eğer mevcut katılım sağlandıysa geri çağırma seçimine katılanların %50'sinden fazlası geri çağırma kabul etmişse söz konusu belediye başkanı ya da belediye meclisi görevden alınmış olur. Polonya'da 2010-2014 yılları arasında 111 belediyede geri çağırma hakkı işletilmiş olup 16'sında belediye başkanları geri çağırılmıştır (Piasecki, 2011). Polonya, Avrupa'da geri çağırmanın en sık uygulandığı ülkedir. Ancak geri çağırma girişimlerinin başarı oranı nispeten düşüktür. Bunun en önemli nedeni ise 3/5 oranı gibi yüksek katılımlı bir seçim isteniyor olmasıdır.

4.4. Dünyadan Geri Çağırma Seçimi Örnekleri

Dünyada başarılı geri çağırma girişiminin en son örneği Almanya'nın Frankfurt kentinde deneyimlenmiştir. 2022 Mart ayında Frankfurt savcılığı tarafından Frankfurt Belediye Başkanı Peter Feldmann hakkında yolsuzluk soruşturması başlatıldı. Savcılık, Feldmann'ın ortağının 2018'deki seçim kampanyası sırasında fon toplanmasına destek olan bir kuruluş tarafından işletilen çocuk bakımevinin başkanı olarak haksız kazanç elde ettiğini iddia etmiştir. Partisinden de istifa çağruları gelmesine rağmen görevini sürdürmeye devam eden Feldmann hakkında geri çağırma girişimi başlatılmıştır. 5 partiden oluşan bir ittifak ile başlatılan geri çağırma girişimi, 6 Kasım 2022'de

yapılan geri çağırma seçimi ile başarıya ulaşmıştır. Seçime katılanların yaklaşık %95'i, Feldmann'ın geri çağırılması için olumlu yönde oy kullanmıştır. Geri çağırmanın geçerli olabilmesi için gerekli asgari %30 katılımın -152.455 seçmen- çok üzerinde bir seçmen kitlesi -200.000 seçmen-, geri çağırma için destek vermiştir. Hakkındaki geri çağırma girişimi başarıya ulaşan Peter Feldmann, 11 Kasım 2022 tarihi itibarıyla görevinden ayrılmıştır (Apnews, 2022; Breitbart, 2022).

ABD'de Kaliforniya'da Vali Gray Davis'in 2003'te geri çağırılması ve aynı anda aktör Arnold Schwarzenegger'in seçilmesi, Amerikalılara çok güçlü ama az kullanılan bir doğrudan demokrasi aracı olan geri çağırma uygulamasının başarılı olabileceğini göstermiştir. Bir Demokrat olan Vali Davis, 2002'de %42'ye karşılık %47'lik oyla seçilmiştir. Davis'in görev süresince Kaliforniya'nın mali durumu adeta çöküşün eşiğine gelmiştir. 9 milyar dolarlık bütçe fazlası mirası almasına rağmen bütçe, 38 milyar dolarlık bir açıklık karşı karşıya kalmıştır. Davis ve yasama meclisi; açığı kapatabilmek için üniversite ücretlerini yükseltmek, sağlık kliniklerini kapatmak ve otomobil ruhsat ücretini üçe katlamak zorunda kalmıştır. Böyle bir ortamda geri çağırma girişimi, milyoner bir araba alarmı üreticisi olan Cumhuriyetçi Kongre Üyesi Darrell Issa'nın Vali Davis'i geri çağırma dilekçelerinde imza toplamaları için kendi parasından 1,6 milyon ABD Doları katkıda bulunmasıyla başlamıştır. Kaliforniya yasaları, geri çağırma başlatılmak için son seçimde oy kullananların sayısının en az % 12'sinin imzasını gerektirmesine rağmen bu sayı çok kısa sürede toplanmıştır. Geri çağırma sürecinde sahadan iki aday çıkmıştır: Cumhuriyetçi Arnold Schwarzenegger ve Davis'in bir Demokrat olan Vali Yardımcısı Cruz Bustamante. Yapılan seçimde kayıtlı seçmenlerin yaklaşık %61'i oy kullanmış ve katılımcıların yaklaşık %55'i Vali Davis'i geri çağırma için oy kullanmıştır. Schwarzenegger, Bustamante'e karşı %32'ye %49'luk bir oy oranıyla seçimi kazanmıştır (Beramendi vd., 2008: 110).

2013'te Polonya'da Varşova Belediye Başkanı Hanna Gronkiewicz-Waltz için ulaşıma yapılan zamlar ve metro inşaat sürecinin yavaşlaması gerekçe gösterilerek geri çağırma hakkı işletilmiştir. Seçimden önce Gronkiewicz-Waltz'ın partisinin lideri olan Başbakan Donald Tusk, destekçilerine pazar günü evde kalmaları ve oylamayı geçersiz kılmaları çağrısında bulunmuştur. Aynı zamanda Donald Tusk'ın müttefiki Polonya Devlet Başkanı Bronislaw Komorowski de seçmenlerini yapılacak geri çağırma seçimlerinden uzak durmaya davet etmiştir. 2010'da Gronkiewicz-Waltz'ın kazandığı belediye başkanlığı seçimlerine katılanların 3-5'inin katılımı sağlanamadığı için geri çağırma girişimi başarılı olamamıştır. İktidar partisinin seçimleri boykot etmesi nedeniyle %29,1 katılım sağlanması gereken geri çağırma seçimlerine katılım %25,66'larde kalmış ve geri çağırma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Archiwum, 2013).

5. TÜRKİYE YEREL YÖNETİM SİSTEMİNDE GERİ ÇAĞIRMA MÜMKÜN MÜ?

Türkiye'de 2000'lerin başlarında yapılan yasal düzenlemelerle yerel demokrasinin tesis edilmesi açısından önemli adımlar atılsa da belediye başkanlarının yahut belediye meclislerinin vesayet makamları dışında görevden uzaklaştırılabilmeleri mümkün değildir. İçişleri Bakan'ın görevden uzaklaştırması ya da Danıştay'ın görevlerine son vermesi dışında yerel yönetim organlarının mevcut görev sürelerini tamamlamaksızın görevden alınabilmelerini sağlayan bir araç, henüz geliştirilmemiştir.

Türkiye'de geri çağırma hakkı, henüz çok fazla bilinen ve kamuoyunda tartışılan bir mekanizma değildir. Çelik (2005) tarafından 213 belediye başkanı ile yapılan araştırma oldukça önemlidir. Çalışmada geri çağırmanın mevzuata konması önermesine kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını veren belediye başkanlarının oranı yaklaşık %71,8'dir. Geri çağırmanın zamanlaması ile ilgili olarak ise katılımcıların yaklaşık %85,5'i yerel seçimlerin ardından en az 2 yıl sonra ve yalnızca 1 kez başvurulması gerektiğini düşünmektedir. Geri çağırma dilekçesinin nerede imzalanması gerektiği sorusuna ise katılımcıların yaklaşık %39,3'ü seçim sandığı, %37,6'sı ise noter cevabını vermiştir. Geri çağırma dilekçesinin imzalanma süresi ile ilgili katılımcıların %42'si 1 aylık, %38,5'i 2 aylık bir süre öngörmektedir. Geri çağırma dilekçesinin nihai aşamada nereye verilmesi gerektiği ile ilgili olarak da katılımcıların %54,3'ü seçim kurulu yanıtını vermiştir.

Aslan (2020) tarafından Niğde ölçeğinde yapılan bir çalışmada ise mülki idare amirleri, belediye başkanları ve meclis üyelerinden 48 katılımcıdan oluşan bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonucunda katılımcıların yalnızca yaklaşık %29'unun geri çağırma uygulaması hakkında bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Türkiye'de geri çağırma uygulamasının başlaması gerektiğini düşünen katılımcı oranı da yine yalnızca yaklaşık %29'dur. Yine katılımcıların yaklaşık %29'u bu sistemin Türkiye'de uygulanabileceğini düşünmektedir. Katılımcıların yaklaşık %64'ü geri çağırma uygulaması ile görevden alınan yöneticilerin bir sonraki seçimde aday olabilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Altunışık (2021) tarafından Çanakkale ilindeki 9 belediye başkanı ve seçmenler ile yapılan mülakat sonuçları da Türkiye'de konunun tartışılması açısından oldukça önemlidir. Belediye başkanları çoğunlukla, Türkiye'de geri çağırma uygulaması olsa "belediyenin görev ve hizmetlerinde etkinliğin artacağını" düşünmektedir. Aynı zamanda "siyasal partilerin gösterecekleri adaylarda daha fazla nitelik arama ihtiyacı hissedeceklerini" belirtmişlerdir. Geri çağırmanın seçimlerden sonra yaklaşık ne kadarlık bir süreden sonra başlatılması konusunda ise çoğunlukla en az 2 yıl cevabı verilmiştir. Seçmenler, Türkiye'de geri çağırma uygulamaları olsaydı belediye başkanlarının halka karşı daha sorumlu olacağını düşünmektedir. Belediye başkanlarının hangi durumlarda geri çağırılabilirliğine ilişkin ise; "halkın belediye başkanının icraatlarından memnun olmadığı veya halkın ihtiyaçlarının gerektiği gibi karşılanamaması" durumları çoğunlukla ifade edilmiştir.

5.1. Köy Kanunu Taslağında Geri Çağırma Tartışmaları

Dünyada tarihçesi çok eskilere dayanan geri çağırma hakkının Türkiye'de yasal ve yönetsel zeminde ilk kez dile getirilişi 2009 yılındaki tarihli Köy Kanunu Taslağı ile mümkün olmuştur. İlgili taslağın 28. maddesinin 1. fıkrasında "Köy muhtarı ve meclisin kanunlarla kendilerine verilen görevleri yapmamaları ve bu durumun kamu hizmetlerinde aksamaya yol açması durumunda, köyde kayıtlı seçmenlerin yarısından bir fazlası, mahallin en büyük mülki idare amirine yazılı başvurarak muhtar ve meclisin geri çağrılmasını isteyebilir." öngörülmüştür. Taslağın genel gerekçeleri incelendiğinde geri çağırma hakkının zamanla Türkiye'deki yerel yönetim birimleri için de uygulanabileceği, en küçük yerel yönetim birimi olması sebebiyle köylerin pilot bölge olarak seçilmesinin yararlı olduğu ifade edilmiştir (Köy Kanunu Taslağı, 2010).

Köy Kanunu Taslağı, tıpkı diğer ülkelerdeki geri çağırma hakkı gibi Türkiye'de köyler üzerinden sistemin nasıl işleyeceğini detaylı bir biçimde ele almıştır. Taslağın 28. maddesinin 2. 3. ve 4. fıkralarında; "Yetkili seçim kurulu, mahallin en büyük mülki idare amirinin bildirim üzerine otuz gün içinde muhtar veya meclisin geri çağrılıp çağrılmaması yönündeki seçmen iradesini tespit üzere köyde halk oylaması yaptırır. Kayıtlı seçmenlerin en az dörtte üçünün geri çağırma yönünde karar vermesi durumunda, İçişleri Bakanlığının bildirim üzerine Danıştay'ın kararı ile ilgili organın görevi sona erer. Geri çağırma talebi, mahalli idareler genel seçimlerinin üzerinden bir yıl geçmedikçe ve genel seçimlere bir yıldan daha az bir zaman kaldığı takdirde istenemez. Üzerinden bir yıl geçmedikçe yeniden geri çağırma başvurusu yapılamaz." şeklinde geri çağırma hakkının nasıl işletileceği detaylı bir biçimde belirtilmiştir (Köy Kanunu Taslağı, 2010).

Geri çağırma hakkının öncelikle Türkiye'nin en küçük yerel yönetim birimi olan köylerinde tasarlanmış olması oldukça önemlidir. Diğer yerel yönetim birimlerine kıyasla köylerde ölçeğin çok daha küçük oluşu, sistemin yarattığı avantajların ve dezavantajların doğrudan tespit edilebilmesi noktasında kıymetlidir. Ayrıca geri çağırma girişimini seçmenler başlatıp sonlandırabildiği için doğrudan geri çağırma yöntemi benimsenmiştir. Başlangıç iradesinin idari organlardan ziyade seçmenlere bırakılmış olması da subsidiyarite ilkesinin işletildiğini göstermektedir. Geri çağırma dilekçesi için gerekli imza sayısına ulaşılması, geri çağırma seçiminin yapılması, propaganda süreçlerinin işletilmesi de küçük ölçekli yerlerde daha kolay yapılabilecektir.

Geri çağırma girişiminin başlatılmasının ilgili organların göreve başlamasından itibaren 1 yıl sonra, görev süreleri bitiminden de 1 yıl önce olarak belirlenmesi siyasi istikrar açısından dikkate değerdir. Öyle ki henüz göreve yeni başlamış, faaliyetlerini yeterince gösterememiş organlar

hakkında başlatılacak geri çağırma girişimi seçilmişlere yönelik haksız ithamları da beraberinde getirebilecektir. Görev süresinin bitimine 1 yıl kala kullanılmayacak ibaresi de yine zaten seçim döneminin neredeyse sonuna gelmiş organların eğer seçime girerlerse gelecek yılda seçmenler tarafından değerlendirilmeleri, seçime girmeyeceklerse de birbiri ardına yapılacak iki yerel seçimin hem seçmenleri sürekli bir seçim atmosferine sürüklemesi hem de kamuyu seçim masraflarına katlanmak zorunda bırakmaması açısından iyi düşünülmüştür. Yine üzerinden bir yıl geçmeksizin geri çağırma girişiminin başlatılmayacak oluşu da yerel yönetimleri sürekli seçim atmosferi içine atmamak, kamuyu seçim masraflarıyla baş başa bırakmamak, zaten yeterince kutuplaşmış olan siyasi aktörleri daha da kutuplaştırmamak için rasyonel bir değerlendirme olarak görülebilir.

Geri çağırma hakkının köylerde başlatılmasının olası negatif yönleri de mevcuttur. Öncelikle Köy Kanunu Taslağı'na bakıldığında geri çağırmanın gerekçeleri açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Dünya örneklerine bakıldığında da birçok ülkenin geri çağırma girişimi gerekçelerini açıkça düzenlemediği görülmektedir. Ancak uygulamanın doğrudan köyler için başlatılmış olması, Türkiye'de köylerdeki muhtarlık seçimleri göz önüne alındığında çeşitli sakıncalar doğurabilir.

Öncelikle köylerde muhtarlık seçimleri, diğer yerel yönetim seçimlerine kıyasla daha şiddetli geçmektedir. Seçmenlerin çok büyük çoğunluğunun birbirini tanıdığı bir yerel yönetim biriminde, birincil ilişkiler devreye girerek kolaylıkla bir muhtar ya da ihtiyar heyeti ile ilgili geri çağırma girişimi başlatılabilir.

Okur-yazarlık oranı, eğitim ve siyasal bilinç düzeyinin düşük olduğu yerleşim alanlarında (kırsal alanların tamamı kastedilmemektedir) geri çağırma hakkının anlatılması, işletilmesi sorunlu olabilir. Gerekçelerinin açıkça belirlenmemiş olması, yerel yönetim birimlerinin atacağı rasyonel ya da irrasyonel her türlü adımın geri çağırma konu olabilmesine neden olacaktır.

Türkiye'de Köy Kanunu Taslağı, 2009'da hazırlanmasına rağmen yasalaşma imkânı bulamamıştır. Türkiye'de mutlaka tartışılması gereken geri çağırma hakkı da ilk kez yer aldığı Köy Kanunu Taslağı ile birlikte kamuoyunda tartışıldıktan sonra yasal-yönetimsel zemine kavuşma imkânını kaybetmiştir.

5.2. Onuncu Kalkınma Plânında Geri Çağırma Tartışmaları

Türkiye'de Onuncu Kalkınma Plânı 2014-2018 arası dönemi kapsamaktadır. 10. Kalkınma Plânı'nın hazırlanması noktasında oluşturulan Yerel Yönetimler İhtisas Raporu, geri çağırma hakkının 2009'daki Köy Kanunu Taslağı'nın ardından tartışıldığı son metindir. Öyle ki akabinde çıkan 11. Kalkınma Plânı için hazırlanan Yerel Yönetimler İhtisas Raporu'nda geri çağırma hakkına rastlamak mümkün değildir.

Raporun Yerel Yönetimlerde Stratejik Yönetim ve Planlama başlığı altında geri çağırma hakkı şu şekilde ifade edilmiştir: *"Yerel yönetimlerde halkın yönetime katılımı, şeffaflığın sağlanması, iyi yönetim modeli oluşturulması ve halkın seçtiği yerel yöneticiyi denetlemesi çağdaş yönetim esaslarındandır. Yerel yönetimlerin örgüt yapısı, planlama ve karar alma süreçlerinde; hizmet sunumunda, iş ve işlemlerin yürütümünde şeffaflık sağlanmalı, halka hesap verme teknik ve yöntemleri geliştirilmeli, halkın bilgi edinme hakkı kapsamında bilgi edinme yöntemleri oluşturulmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır. Ayrıca halk yerel yöneticileri kanunlarda belirlenmiş görev ve hizmetleri yürütmesi amacıyla seçmektedir. Yerel yönetime aday olan, seçim beyannamesinde belirlediği hedefleri belli bir sürede gerçekleştirmek amacıyla yönetime yetkisi istemektedir. Yerel halk bu yetkiyi vermektedir. Ancak, beklentiler gerçekleşmediği takdirde bu yöneticiyi geri çağırılmamaktadır. Seçilen yönetici kötü yönetim sergilese dahi seçildiği dönem boyunca yöneticilik yapmaktadır. Halkın seçtiği yöneticinin, halkın beklentilerine cevap verememesi durumunda, bu yöneticiye verilen yönetime yetkisinin geri alınmasına ilişkin geri çağırma mekanizması oluşturulmalıdır."* Geri çağırma hakkının hayata geçirilebilmesi ve yönteminin belirlenebilmesi için orta vadeli hedef olan 3-5 yıllık bir süreç belirlenmiştir (Yerel Yönetimler İhtisas Raporu, 2014: 121-122).

Türkiye'de yerel yönetimler için talep edilmekte olan geri çağırma hakkı, yönetsel düzeyde son kez 2014'te hazırlanan Yerel Yönetimler İhtisas Raporu'nda gündeme gelmiş ve akabinde

tartışılma imkânı bulamamıştır. Rapor da belirtildiği üzere hangi yerel yönetim birimlerinde, hangi aşamalarda ve nasıl uygulanacağına dair detaylı bir açıklama yapılmaksızın geri çağırma hakkının Türkiye’de uygulanmasına yönelik bir temennide bulunulmuştur.

6. SONUÇ

Geri çağırma hakkı, dünyanın pek çok yerinde farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Her demokratik sistemin ve bu sistemleri işletecek araçların birtakım avantajları ve dezavantajları olduğu gibi geri çağırma hakkının da içerisinde barındırdığı demokrasi kültürüne yönelik çeşitli avantajlar ve handikaplar bulunmaktadır. Yukarıda zikredilen avantaj ve handikapların her ülkede aynı şekilde görüleceğini söylemek de mümkün değildir. Örneğin geri çağırma seçiminin geçerli olabilmesi için istenen seçmenlerin %50’sinden fazlasının seçime katılımı şartı; seçimlere katılımların yüksek olduğu ülkeler açısından sorun teşkil etmezken seçimlere katılımın düşük olduğu ülkelerde seçilmişleri geri çağırabilmek oldukça zorlaşmaktadır. Dolayısıyla ifade edilen avantaj ve dezavantajları, her ülkenin kendi siyasi kültürü açısından değerlendirmek yerinde olacaktır.

Çalışmada çokça vurgulandığı gibi Türkiye’de Anayasada ve yasalarda geri çağırma hakkı henüz düzenlenmiş değildir. Yani idari vesayet makamları sürece müdahil olmadığı takdirde Türkiye’de seçilmiş kişi ya da organların seçmenler tarafından geri çağırılabilmesi mümkün değildir. Bu durum, yerel demokrasinin sağlıklı işletilebilmesi noktasında önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Seçim sonrasında yetkiyi almış kişi ya da organlara karşı seçmenlerin memnuniyetsizlik duyması, seçilenlerin meşruiyetini kaybetmesi, ahlaki ya da etik açıdan sorunlu kararlar alınması, bir sonraki seçim dönemini beklemek yani tekrardan demokrasiyi sadece seçimden seçime işletmek dışında mümkün değildir.

Türkiye’de geri çağırma hakkının tartışıldığı en detaylı metin Köy Kanunu Taslağı’dır. 2014’te hazırlanan Yerel Yönetimler İhtisas Raporu’nda da geri çağırma hakkından bahsedilse de oldukça yüzeysel kaldığı, çalışmada ifade edilmiştir. Dolayısıyla uygulanma imkânı bulamasa da Köy Kanunu Taslağı’nda Türkiye için nasıl bir geri çağırma hakkının tasarlandığı ve gelecekte tekrar gündeme geldiğinde hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durmakta yarar vardır. Aşağıda Türkiye’nin dikkat etmesi gereken birtakım noktalar üzerinde durulmuştur ancak sistemin nasıl inşa edileceğine dair kesin yargılarda bulunmaktan kaçınılmıştır. Türkiye’de geri çağırma hakkı tartışılacaksa ve uygulanma alanı bulacaksa bu konunun farklı disiplinlerden çok fazla aktörü bulunmaktadır. Yani merkezi yönetimden yerel yönetimlere, sivil toplumdan özel sektöre, akademisyenlerden siyasi partilere kısaca toplumun çok farklı kesimlerinin görüş, öneri ve eleştirileri alınarak sistemin inşa edilmesi gerekmektedir.

• Öncelikle Türkiye, seçimlerde seçmenlerinin sandığa yüksek düzeyde ilgi gösterdiği bir ülkedir. Öyle ki son yapılan 2019 Yerel Seçimleri’nde tüm Türkiye’de katılım oranı %83,99’dur. Avrupa’da yerel seçimlere katılım oranı yaklaşık %65 seviyesindedir. Dolayısıyla Türkiye’de geri çağırma hakkı tartışılırken; toplanması gereken imza sayısı, geri çağırma seçimlerine katılacak seçmen sayısı ve geri çağırma kabul edecek seçmen sayısı dikkat edilmesi gereken ilk hususu oluşturmaktadır. Seçmenlerin sandığa ilgisinin yüksek oluşu, birçok ülkede karşılaşılan geri çağırma sürecini başlatacak imza sayısının toplanamaması handikapını Türkiye’nin yaşamamasını sağlayabilir.

• Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçildikten sonra hem yerel hem de genel seçimlerde siyasi partilere ittifak kurmayı dayatmaktadır. Öyle ki hem 2019 Yerel Seçimleri’ne hem de 2024 Genel Seçimleri’ne benzer yapıda gidilmiştir. Söz konusu sistem, ikili bir yapıya doğru evrilmekte ve bu ikili yapı toplumda kutuplaşmayı ve ayrışmayı artırmaktadır. Geri çağırma hakkı düzenlenirken Türkiye’nin kendine has yönetim sistemi de mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Kutuplaşan bir toplumda geri çağırma hakkı, kaybeden taraflarca siyasi rövanşa döndürülebilecek önemli bir araç haline getirilebilir.

• Henüz geri çağırma deneyimlememiş bir ülke olan Türkiye için Köy Kanunu Taslağı'nda uygulamanın bir pilot bölge olan köylerden başlatılması oldukça yerinde bir karardır. En azından bir seçim dönemi içerisinde uygulamada karşılaşılan zorluklar, kolaylıkla tespit edilebilecektir.

• Köy Kanunu Taslağı'nda geri çağırma girişiminin başlatılabilmesi için 'köyde kayıtlı seçmenlerin yarısından bir fazlasının' imzası gerekmektedir. Küçük ölçekli yerleşimler için bu oran küçük görülse de sistem tüm Türkiye'deki yerel birimlere yaygınlaştırıldığında büyük rakamlar ile karşılaşılacaktır. Örneğin 2024 Genel Seçimleri için İstanbul'da 10.573.543 kayıtlı seçmen vardır. Aynı oranla bakıldığında sadece geri çağırma sürecinin başlatılabilmesi için İstanbul'da yaklaşık 5.300.000 seçmenin imzasına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla geri çağırma girişiminin başlatılabilmesi konusunda her yerel yönetim birimi için farklı oranların belirlenmesi gerekmektedir. Aksi halde pek çok yerel yönetim biriminde geri çağırma hakkı, sadece yasal çerçevede kalacaktır.

• Köy Kanunu Taslağı'nda başlatılan geri çağırma girişiminin geçerli olabilmesi için 'Kayıtlı seçmenlerin en az dörtte üçünün geri çağırma yönünde karar vermesi' gerekmektedir. Söz konusu bu oran da farklı yerel yönetim birimlerinde geri çağırma imkansız hale getirebilir. Örneğin 10.573.543 kayıtlı seçmenin olduğu İstanbul'da, geri çağırma girişimi başlatılmış olsa bile yaklaşık 8.000.000 seçmenin sandıkta geri çağırma kabul etmesi gerekmektedir. Öyle ki İstanbul'da son yapılan yerel seçimlere toplamda 8.678.150 katılmıştır. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında da her yerel yönetim birimi için geri çağırmanın nasıl kabul edileceğinin ayrıca düzenlenmesi gerekmektedir.

• Köy Kanunu Taslağı'nda mahalli idareler seçimlerinden 1 yıl geçmeden ve mahalli idareler seçimlerine 1 yıl kaldığında geri çağırma hakkının kullanılmayacağı ifade edilmiştir. Yerel yöneticilerin seçilmesi, seçildikten sonra stratejik planlarını hazırlayarak uygulamaya başlamaları ve uyguladıkları politikaların etkilerinin görülmesi için şüphesiz ki belirli bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Söz konusu zaman dilimi için kimi ülkeler 6 ayı yeterli görürken kimi ülkeler ise 2 yıllık bir süre öngörmektedir. Türkiye'nin bu konuda öngördüğü 1 yıllık süre, yerel yöneticilerin seçmenlerine kendilerini nispeten tanıtılabilmeleri, faaliyetlerini gösterebilmeleri için dünya örneklerine de bakıldığında uygundur. Ayrıca yerel seçimlere 1 yıldan az kaldığında geri çağırma hakkının kullanılmayışı da yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir. Yapılacak her geri çağırma girişiminin kamuya maliyeti, siyasi istikrarsızlık, zaten 1 yıl sonra tekrar sandık önünde hesap sorma imkânının oluşu bu değerlendirmenin rasyonelliğini göstermektedir.

• Son olarak üzerinden bir yıl geçmedikçe yeniden geri çağırma başvurusunun yapılamayacak oluşu da rasyonel bir gerekçe olarak gösterilebilir. Geri çağırma hakkının siyasi rövanşa çevrilmesinin önüne geçilmesi, toplumun sürekli seçim atmosferine sürüklenmesinin önüne geçilmesi, sürekli seçim ortamı ile toplumun daha fazla kutuplaşmasının ve ayrışmasının engellenmesi, hakkında sürekli geri çağırma başvurusunda bulunulan kişi ya da organın meşruiyetinin azalmasının önüne geçilmesi ve sürekli geri çağırma seçimlerinin kamuya getireceği mali ve bürokratik yükün hafifletilmesi açısından oldukça önemlidir.

• Geri çağırmanın siyasi rövanşizme dönüşmemesi açısından her seçim döneminde yalnızca 1 kez başvurulabilecek şekilde tasarlanması, Türk yerel siyaseti için uygundur. Boşalan üyelikler açısından durum ise farklılık göstermektedir. Belediye başkanlığı geri çağırıldığında 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 45. maddesinden yararlanılabilir. Bu hükme göre belediye başkanı, belediye meclis üyeleri arasından ve gizli oyla seçilir. Belediye meclis üyeleri için geri çağırma uygulandığına ise 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun'un 28. maddesi¹ işletilebilir. Bu hükme göre de kısaca yedek üyeler göreve çağırılabilir.

Dünya üzerinde 50'den fazla ülkede uygulanan geri çağırma hakkının Türkiye'de yerel demokrasinin daha etkin işletilebilmesi için Anayasal ve yasal altyapısının hazırlanarak

¹ "Belediye meclisinde asıl üyelikten bir boşalma olduğu takdirde boşalan üyelik hangi ilçe veya siyasi partiye ait ise, davet edilecek yedek üyenin de, aynı ilçe ve siyasi partiden olacağı, bir partiden boşalan asıl üyelik için, o partiden davet edilecek yedek üye kalmamış ise veya boşalan asıl üyelik bir bağımsız aite ise, parti ayırımı yapılmaksızın oy bölüşümünde sırası önde gelen yedek üyenin asıl üyeliğe davet edileceği, bir siyasi parti listesinden, meclis asıl üyeliğine seçildikten sonra, başka bir siyasi partiye geçen veya bağımsız kalamalardan asıl üyelik açıldığı takdirde, bu üyelerin meclis üyeliğine seçtikleri sırada mensup oldukları partinin yedek üyesinin, asıl üyeliğe çağırılacağı" belirlenmiştir.

uygulamaya alınması gerekmektedir. İlk kez denenecek olması sebebiyle pilot bölge olarak küçük ölçekli yerel yönetim birimlerinin seçilmesi, en azından bir seçim dönemi izlendikten sonra sistemin doğurduğu eksikliklerin düzeltilerek tüm yerel yönetim birimlerine seçmen sayılarını da göz ederek yaygınlaştırılması Türkiye'nin yerel demokratikleşme sürecine önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça

- Akçagündüz, E. (2021). Türkiye'de yerel yönetimlerin denetiminde farklı iki yöntem önerisi: geri çağırma hakkı ve yerel yönetim ombudsmanı. Akarçay, P. (Ed.) *Yerel Yönetimlerde Güncel Yaklaşımlar "Teoriden Pratiğe"* içinde (495-523), Bursa: Ekin Yayınları.
- Andreu, C.M.J., M. Jametti & Karakamisheva-Jovanovska T. (2019). Report on the recall of mayors and local elected representatives. *Östrasbourg: European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission)*, Opinionno, 910/ 2017cdl-Ad.
- Altunışık, S. (2021). *Türkiye'de temsilcileri geri çağırmanın belediyeler düzeyinde uygulanabilirliği: Çanakkale ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Apnews (2022). Voters in Frankfurt remove city's mayor amid corruption case. Erişim adresi https://apnews.com/article/soccer-sports-germany_86041ebb56404514257b3e43d07cb736, (Erişim Tarihi: 11.06.2023).
- Archiwum (2013). Warsaw mayor survives recall vote after too low turnout. Erişim adresi <http://archiwum.thenews.pl/1/9/Artykul/149987,Warsaw-mayor-survives-recall-vote-after-too-low-turnout>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Aslan, M. A. (2018). *Geri çağırma mekanizması ve Türkiye'de yerel yönetimler üzerinde uygulanabilirliği: Niğde örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, M. A. (2020). Yerel yönetimlerde bir doğrudan demokrasi ve denetim aracı: geri çağırma mekanizması. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 172-188.
- Beramendi, V. vd. (2008). Direct democracy: The international IDEA Handbook. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA).
- Bird, F.L. & Frances, M.R. (1930). The recall of public officers: A study of the operation of the recall in california. New York: The MacMillan Company.
- Bowler, S. (2004). Recall and representation Arnold Schwarzenegger meets Edmund Burke. *Journal of Representative Democracy*, 40(3), 200-212.
- Breitbart. (2022). Recall petition: 95 per cent vote to fire corrupt socialist Frankfurt Mayor. Erişim adresi https://www.breitbart.com/europe/2022/11/07/recall-petition-95-per-cent-vote-to-fire-corrupt-socialist-frankfurt-mayor/?utm_source=headtopics&utm_medium=news&utm_campaign=2022-11-07, (Erişim Tarihi: 11.06.2023).
- Camacho, A.L. (2018). Testing selectorate theory: Local government recall elections and political survival strategies in Peru. Chicago: NORC Working Paper Series, NORC at the University of Chicago.
- Cronin, T. E. (1989). Direct democracy: The politics of initiative, referendum, and recall. Massachusetts: Harvard University Press.
- Çelik, A. (2005). Halk oylamasıyla belediye başkanları görevden alınabilmeli mi?. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 447-461.
- Demir, O. (2008). *Yerel siyasette katılımcılık ve kalkınma: Türkiye'de yerel gündem 21 örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdoğan, O. (2020). Geri çağırma mekanizması: Uluslararası örneklerden Türkiye'ye çıkarımlar. *Sosyoekonomi*, 28(45), 353-371.
- Erdoğan, O. (2019). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yerel yönetimler. Ankara: Sage Yayınları.
- Erol, G. (2017). Amerika Birleşik Devletleri'nde geri çağırma hakkı. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Erol, G. (2019). Avrupa ülkelerinde geri çağırma hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 43-102.
- Feiock R. C. & Seung-Bum Y. (2005). Factors affecting constitutional choice: The case of the recall in municipal charters. *State and Local Government Review*, 37(1), 40-48.
- Jones, F. (1912). The recall (Excluding Judges): A dabate. Chicago: University of California Libraries.
- Jovanovska, K.T. (2019). Why fear of recall for elected officials?. Erişim adresi <http://pf.ukim.edu.mk/wp-content/uploads/2019/07/2.-Tanja-Karakamisheva-Jovanovska.pdf>, Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- Kaufmann, B., Rolf B. & Nadja, B. (2010). The guidebook to direct democracy in Switzerland and beyond. Switzerland: The Initiative & Referendum Institute Europe.
- Köy Kanunu Taslağı. (2009). Erişim adresi <http://www.yayed.org/id143-incelemeler/koylere-ne-oluyor-taslak-burada.php> , (Erişim Tarihi: 14.05.2023).
- Lijphart, A. (1996). Çağdaş demokrasiler: Yirmi bir ülkede çoğunlukçu ve oydaşmacı yönetim örüntüleri. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Merivaki, T. (2016). Initiative, recall, and referendum. Schechter Stephen L. (Ed.) *American Governance* (in 71-76), First ed. Farmington Hills MI: Macmillan Reference USA.
- Qvortrup, M. (2005). Direct democracy: A comprative study of the theory and practice of government by the people. Manchester ve New York: Manchester University Press.
- Onuncu Kalkınma Planı Yerel Yönetimler İhtisas Raporu. (2014). Yerel Yönetimler, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Pack, T. (2008). High crimes and misdemeanors: Removing public officials from office in Utah and the case for recall. *Utah Law Review*, 2, 665-696.
- Persily, N. A. (1997). The peculiar geography of direct democracy: Why the initiative, referendum, and recall developed in the American West. *Michigan Law and Policy Review*, 2, 11-41.
- Piasecki A. K. (2011). Twenty years of polish direct democracy at the local level. Schiller T. (ed.), *Local Direct Democracy in Europe* (in 126-137), Wiesbaden: VS Verlag.
- Pitkin, H. F. (2014). Temsil kavramı. 1. Basım, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Twomey, A. (2011). The recall of members of parliament and citizen's initiated elections. *UNSW Law Journal*, 34(1), 41-69.
- Welp, Y. (2015). Recall referendums in Peruvian municipalities: A political weapon for bad losers or an instrument of accountability?. *Democartizion*, 1162-1179.
- Wollmann, H. (2002). Recent democractic and administrative reforms in Germany's local government: Persistence and change. J. Caulfield & H.O. Larsen (eds.), *Local Government at the Millennium* (in 63-89), Leske+Budrich, Opladen.
- Wollmann, H. (2014). The directly-elected mayor in the German Länder—Introduction, Implementation an Impact. *Public Money & Management*, 331-337.
- Zimmerman, J.F. (1962), State and local government. New York: Barnes-Noble, Inc.
- 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun.

5393 sayılı Belediye Kanunu.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde BİİBFAD Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Yazar Katkıları: Tek yazarlı olduğundan katkı oranı %100'dür.

Çıkar Beyanı: Tek yazarlı olduğundan çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür: Gösterdikleri yoğun ilgi ve emeklerinde dolayı BİİBFAD Dergisi Editör Kurulu'na ve sağladıkları katkılarında dolayı hakemlere teşekkür ederim.

EXTENDED ABSTRACT

Aim: The right to recall is a democratic right adopted in many countries around the world. The purpose of the right to recall is to make the elected officials feel that they are not untouchable until the next election and that they are always responsible to the voters. The right to recall in the most summary form; it is possible to define it as the fact that elected persons or bodies can be dismissed by the voters without being expected to complete their term of office. The aim of this study is to discuss the applicability of the recall mechanism in Turkey, starting with local governments, and to make an analysis on the positive and negative consequences that are likely to occur through the local government system that Turkey has.

Method(s): The study was conducted using a qualitative research method. The data were obtained by scanning the literature and policy documents on the subject.

Findings: In Turkey, the right of recall is not yet defined in the Constitution and laws. Although legal supervision is operated by judicial authorities, there is no right to establish supervision over bodies that voters are not satisfied with what they have chosen. As it is known, although it is not a crime legally, many decisions can be made that do not respond to the demands and expectations of voters, are not ethical and moral, and are not rational by voters.

Conclusion and Discussion: Firstly, Turkey is a country where voters consistently demonstrate a high level of interest in the electoral process. So much so that in the last Local Elections held in 2019, the turnout rate in all of Turkey was 83.99%. The participation rate in local elections in Europe is about 65%. Therefore, while discussing the right of recall in Turkey; the number of signatures to be collected, the number of voters who will participate in the recall elections and the number of voters who will accept the recall constitute the first issue to be considered. The right of recall, which is applied in more than 50 countries around the world, needs to be prepared and implemented in order for local democracy to be operated more effectively in Turkey, with its constitutional and legal infrastructure. Since it will be tried for the first time, choosing small-scale local government units as a pilot region, addressing the shortcomings caused by the system at least after an election period, and spreading them to all local government units, taking into account the number of voters, will make significant contributions to Turkey's local democratization process.